

Информация с описание на системата за закрила на детето в Украйна във връзка с грижите за деца сираци и деца, лишени от родителски грижи, и тяхното настаняване

Родителите (осиновителите) са законни представители на своите малолетни или непълнолетни деца (член 242, първа алинея от Гражданския кодекс на Украйна). Родителите имат право да включват други лица в отглеждането на детето, като поверяват отглеждането му на физически и юридически лица (член 151, втора алинея от Семейния кодекс на Украйна).

Настойникът/попечителят е законният представител на малолетното или непълнолетно дете или обявеното за недееспособно лице. В случаите, установени със закон, законен представител може да бъде друго лице (член 242, втора и трета алинея от Гражданския кодекс на Украйна).

До учредяването на настойничеството/попечителството и назначаването на настойник/попечител настойничеството/попечителството над дадено лице се осъществява от съответния орган по настойничество и попечителство (член 65 от Гражданския кодекс на Украйна).

Ако детето пребивава постоянно в здравно заведение, образователна или друга детска институция, функциите на настойник/попечител по отношение на него се поверяват на администрацията на тези институции (член 245, първа алинея от Семейния кодекс на Украйна).

Приемните родители са законни представители на приемните деца и действат без специални правомощия като настойници/попечители (член 256-2, четвърта алинея от Семейния кодекс на Украйна).

Родителите възпитатели са законни представители на децата и действат без специални правомощия като настойници/попечители (член 256-6, четвърта алинея от Семейния кодекс на Украйна).

Съгласно закона на Украйна „За защита на детството“ органите на местната администрация и местното самоуправление — като органи по настойничество и попечителство в съответствие с определените им съгласно действащото законодателство на Украйна правомощия — осигуряват предприемането на мерки за защита на детството.

Особености на различните категории защита на правата на детето са предвидени също в Семейния кодекс на Украйна, законите на Украйна „За осигуряване на организационно-правните условия за социална закрила на децата сираци и децата, лишени от родителски грижи“, „За органите и службите по въпросите на децата и специалните институции за деца“ и други законодателни актове на Украйна.

Съгласно член 56 от Гражданския кодекс на Украйна органите по настойничество и попечителство в Украйна са: Местните държавни администрации на областите и на областите в градовете Киев и Севастопол, както и изпълнителните органи на градските, областните и селищните съвети.

Подробният механизъм за осъществяване на дейността на органите по настойничество и попечителство е уреден в Наредбата за дейността по защита на правата на детето, извършвана от органите по настойничество и попечителство, приета с постановление на Министерския съвет на Украйна № 866 от 24 септември 2008 г. (наричана по-нататък „наредбата“).

Законите на Украйна „За осигуряване на организационно-правните условия за социална закрила на децата сираци и децата, лишени от родителски грижи“, „За органите и службите по въпросите на децата и специалните институции за деца“, както и наредбата възлагат разглеждането на въпросите, свързани със социалната закрила на децата и по-специално на децата сираци и децата, лишени от родителски грижи или намиращи се в трудни житейски условия, на службите по въпросите на децата, които са структурно звено в рамките на органа по настойничество и попечителство.

Органите по настойничество и попечителство имат следните правомощия:

- идентифициране на деца, намиращи се в трудни житейски условия, включително деца в риск, деца, които са пострадали от домашно насилие или са извършили домашно насилие под каквато и да е форма, както и деца, останали без родителска грижа, с цел организиране на тяхната социална закрила, включително чрез поддържане на регистри, както и осигуряване на временно настаняване, когато е необходимо;
- незабавно извеждане на детето от семейството в случай на опасност за живота и здравето на детето;
- подготовка и внасяне в съда на иски за лишаване на майка и/или баща от родителски права или за извеждане на дете от семейството без лишаване от родителски права;
- сезиране на органите по гражданско състояние за регистриране на раждането на дете, чиито родители са неизвестни;
- предоставяне на дете на статут на сирак или на дете, лишено от родителски грижи;
- настаняване на деца сираци и деца, лишени от родителски грижи, под различни форми на настаняване, с приоритет на формите в семейна среда;
- разрешаване на спорове между родителите относно отглеждането на детето;
- контрол върху разходването по предназначение на издръжката за дете;
- съставяне на административни протоколи в случай на неизпълнение на задълженията на родителите или лицата, които ги заместват, във връзка с отглеждането на детето;
- защита на правото на жилище и на имуществените права на детето;
- предоставяне на дете на статут на дете, пострадало от военни действия и военни конфликти;
- връщане на деца — украински граждани, когато са напуснали страната без законен представител и трябва да бъдат върнати в Украйна;
- организационно и методическо съдействие на приютите за деца, на центровете за социално-психологическа рехабилитация на деца, на центровете за социална подкрепа за деца и семейства;
- представляване на интересите на децата в съда; и др.

Форми на настаняване в семейна среда на деца сираци и деца, лишени от родителски грижи

Осигуряването на отглеждането на деца сираци и деца, лишени от родителски грижи, във форми на настаняване в семейна среда се урежда от Конвенцията на ООН за правата на детето, Семейния кодекс, Гражданския кодекс и Гражданския процесуален кодекс на Украйна, от законите „За защита на детството“, „За органите и службите по въпросите на

децата и специалните институции за деца“, „За осигуряване на организационно-правните условия за социална закрила на сираците и децата, лишени от родителски грижи“, както и от постановления на Министерския съвет на Украйна № 866 от 24 септември 2008 г. („За дейността по защита на правата на детето, извършвана от органите по настойничество и попечителство“), № 564 от 26 април 2002 г. („За одобряване на статута на домовете за деца от семеен тип“) и № 565 от 26 април 2002 г. („За одобряване на статута на приемните семейства“).

Съгласно член 52 от Конституцията на Украйна издръжката и възпитанието на децата сираци и децата, лишени от родителски грижи, се възлага на държавата.

С член 6 от закона на Украйна „За осигуряване на организационно-правните условия за социална закрила на децата сираци и децата, лишени от родителски грижи“ се дава приоритет на настаняването на детето в семейства на украински граждани: осиновяване, настойничество/попечителство, приемно семейство, дом за деца от семеен тип.

Ясно се посочва, че детето може да бъде настанено в институции за деца сираци и деца, лишени от родителски грижи, независимо от формата на собственост или наличието на подчинен статут, ако по някаква причина не е възможно да бъде настанено в семейство.

НАСТОЙНИЧЕСТВО И ПОПЕЧИТЕЛСТВО

Настойничество и попечителство над дете се учредява или с решение на органа по настойничество и попечителство съгласно процедурата, установена в наредбата, или от съд само по отношение на деца сираци и деца, лишени от родителски грижи (настойничество се учредява над дете под 14 години, а попечителство — над дете от 14 до 18 години).

За настойници/попечители се назначават на първо място граждани, които се намират в семейна или родствена връзка с детето.

Настойниците и попечителите се ползват от финансовото подпомагане на държавата за издръжката на техните поднастойни/подопечни, но за разлика от приемните родители и родителите възпитатели не получават финансово подпомагане за себе си.

Настойник/попечител на дете може да бъде пълнолетно дееспособно лице, което е дало съгласие за това, с изключение на лицата, посочени в член 212¹ от Семейния

¹ **Член 212.** Лица, които не могат да бъдат осиновители:

Нямат право да бъдат осиновители следните категории лица:

- 1) лица с ограничена дееспособност;
- 2) лица, обявени за недееспособни;
- 3) лица, чиито родителски права са били отнети и не са възстановени;
- 4) лица, които преди това са били осиновители (настойници, попечители или приемни родители) на друго дете, но осиновяването (настойничеството, попечителството или приемната грижа) е било прекратено или отменено по тяхна вина;
- 5) лица, които са освидетелствани с невропсихологични заболявания или наркотични зависимости или се лекуват в заведения за такива;
- 6) лица, които са зависими от наркотични вещества или алкохол;
- 7) лица, които нямат място на постоянно пребиваване и стабилен доход;
- 8) лица, които страдат от заболявания, включени в списъка, приет от централния орган на изпълнителната власт, който отговаря за формирането на държавната политика в областта на здравеопазването;
- 9) чужденци, които нямат сключен брак, освен когато чужденецът е роднина на детето;

кодекс на Украйна. Освен това нямат право да бъдат настойници/попечители лица, чиито интереси противоречат на интересите на детето.

При учредяване на настойничеството (попечителството) с предимство се ползват:

- лица, които се намират в семейна или родствена връзка с поднастойния/подопечния (като едновременно се отчитат личните отношения между тях и способността на лицето да изпълнява задълженията на настойник/попечител);
- семейството, в което детето е живяло към момента на възникване на въпроса за настойничеството (попечителството).

При учредяване на настойничеството/попечителството се вземат предвид личните качества на лицето, неговата/нейната способност да отглежда детето, нагласата на детето към това лице, както и желанията на детето.

Когато лицата се обръщат към центъра по въпроси, свързани с учредяването на настойничество/попечителство над дете, което живее в институцията, те се насочват към Службата по въпросите на децата и се уведомяват относно необходимостта да представят документите, посочени в точка 40 от наредбата, а за периода на военно положение в Украйна (само за роднини) — в точка 79 от наредбата.

Необходимо условие за лицата, които не са роднини на детето, но желаят да получат настойничеството/попечителството, е да са завършили обучение относно особеностите на отглеждането на деца, лишени от родителски грижи. Роднините на детето, с които то живее и които възнамеряват да поемат настойничеството/попечителството над него, не преминават през обучение.

Особености на настойничеството и попечителството като форма на настаняване на детето:

- попечителите и настойниците изпълняват задълженията си безвъзмездно;
- на децата, лишени от родителски грижи, които са поставени под настойничество или попечителство, се изплаща държавна социална помощ;
- учредяването на настойничество/попечителство не спира изплащането на пенсии, издръжка, обезщетение за вреди след загуба на лице, осигуряващо издръжката, други законоустановени социални плащания за дете;
- децата сираци и децата, лишени от родителски грижи, които са под настойничество или попечителство, продължават да се ползват от обезщетенията, предвидени от закона за съответната категория деца;

10) лица, осъждани за престъпления против живота и здравето, свободата, честта и достойнството, сексуалната свобода и сексуалната неприкосновеност на личността, против обществената сигурност, обществения ред и морала, за престъпления, свързани с наркотични и психотропни вещества, техните аналози, както и за престъпления по членове 148, 150, 150¹, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324 и 442 от Наказателния кодекс на Украйна, или лица, осъждани за каквито и да е други престъпления, по отношение на които не е настъпила реабилитация по право или на друго годно основание;

11) лица, които поради здравословното си състояние се нуждаят от постоянна помощ и грижи;

12) лица без гражданство;

13) съпрузите на лицата, които нямат право да бъдат осиновители съгласно точки 3—6, 8 и 10 от настоящия член.

2. Освен лицата, посочени в настоящия член, нямат право да бъдат осиновители и всички останали лица, чиито интереси противоречат на интересите на детето.

- поднастойните/подопечните деца може да бъдат осиновени от други граждани със съгласие на органа по настойничество и попечителство.

ПРИЕМНО СЕМЕЙСТВО

Уредбата на този въпрос се съдържа в Семейния кодекс на Украйна и в постановление на Министерския съвет на Украйна № 565 от 26 април 2002 г. „За одобряване на статута на приемните семейства“.

Приемно семейство — семейство или лице, което не е сключило брак, което по собствена воля и срещу заплащане е приело за отглеждане и съжителство от едно до четири деца сираци и деца, лишени от родителски грижи. За периода на военно положение в Украйна в такива семейства могат да бъдат настанени деца, които са останали без родителска грижа, без да се изплаща финансова помощ за издръжката им.

Приемни родители могат да бъдат дееспособни лица, които са в брак, с изключение на лицата, посочени в член 212 от Семейния кодекс на Украйна.

Решението за настаняване на дете в приемно семейство се взема при отчитане на следните критерии:

- възрастта на приемните родители и децата (към момента на навършване на пенсионна възраст и на двамата приемни родители всички приемни деца трябва да са навършили възрастта за напускане на приемното семейство). В определени случаи със съгласието на страните приемното семейство може да се запази и след като приемните родители навършат пенсионна възраст, но за не повече от пет години;
- средния общ месечен доход на семейството за предходните шест месеца (не може да бъде по-нисък от законоустановената издръжка за съответните социални и демографски групи);
- резултатите от обучението (лицата, които са изяви́ли желание да станат приемни родители, задължително трябва да преминат обучение, организи́рано от регионалните центрове за социални услуги за семейства, деца и младежи, с участи́ето на специалисти по психология, педагогика и медицина).

Етапи на създаване на приемно семейство:

- приемните родители преминават съответните подготвителни курсове (това е задължително условие, обучението се провежда не по-рядко от веднъж на две години);
- изготвяне на препоръки от центъра за социални услуги за семейството, децата и младежите въз основа на резултатите от обученията;
- изготвяне на становище от Службата по въпросите на децата относно наличието на необходимите условия за създаване на приемно семейство;
- решение за създаване на приемно семейство от областната държавна администрация (или изпълнителния орган на местния съвет) по заявлението и документите, които са предоставени;
- сключване на споразумение за настаняване на деца в приемно семейство за отглеждане и съжителство;
- настаняване на деца в приемното семейство.

Решението за създаване на приемно семейство и за настаняване на деца в приемно семейство се взема от областната държавна администрация или от изпълнителния орган на градския съвет.

Особености на приемното семейство:

- приемните родители изпълняват своите задължения по отглеждане на деца срещу заплащане (за разлика от осиновяването и учредяването на настойничество/попечителство): един от тях получава финансово покритие в размер на 35 % от държавната социална помощ за всяко приемно дете;
- приемните родители приемат децата в собствено жилище, което отговаря на санитарно-хигиенните и битовите условия (за разлика от настаняването на дете в дом за деца от семеен тип);
- на децата сираци и децата, лишени от родителски грижи, които са настанени в приемно семейство, се изплаща държавна социална помощ;
- децата сираци и децата, лишени от родителски грижи, настанени в приемно семейство, продължават да се ползват от помощите и държавните гаранции, предвидени в закона по отношение на децата сираци и децата, лишени от родителски грижи, както и от заварените права на издръжка, пенсии и други социални плащания;
- децата сираци и децата, лишени от родителски грижи, могат да бъдат осиновени от други граждани, но приемните родители се ползват с предимство по отношение на правото на осиновяване.

ДОМ ЗА ДЕЦА ОТ СЕМЕЕН ТИП

Уредбата на този въпрос се съдържа в Семейния кодекс и в постановление на Министерския съвет № 564 от 26 април 2002 г. „За одобряване на статута на домовете за деца от семеен тип“.

Дом за деца от семеен тип — отделно семейство, създадено по волята на съпрузи или на лице, което не е в брак, и което приема за отглеждане и съжителство не по-малко от пет деца сираци и деца, лишени от родителски грижи. Общият брой на децата в дома за деца от семеен тип, включително родните деца, не може да надвишава десет. За периода на военното положение в Украйна в такива семейства могат да бъдат настанени деца, които са останали без родителски грижи, като не се изплаща финансова помощ за издръжката им.

Родители възпитатели — съпрузи или лица, които не са в брак, и които приемат за отглеждане и съжителство не по-малко от пет деца сираци и деца, лишени от родителски грижи, и на които с решение на органите по настойничество и попечителство е предоставен статут на родители възпитатели.

Родители възпитатели могат да бъдат пълнолетните и дееспособни лица, с изключение на лицата, посочени в член 212 от Семейния кодекс на Украйна.

Средномесечният общ семеен доход на лице за шестте месеца, предхождащи месеца на подаване на заявление за създаване на дом за сираци от семеен тип, не може да бъде по-нисък от законоустановената издръжка за съответните социални и демографски групи.

Етапи на създаване на дом за деца от семеен тип:

- родителите възпитатели преминават съответните подготвителни курсове (това е задължително условие, обучението се провежда не по-рядко от веднъж на две години);
- изготвяне на препоръки от съответния център за социални услуги за семейството, децата и младежите въз основа на резултатите от обученията;
- изготвяне на становище от Службата по въпросите на децата относно наличието на необходимите условия за създаване на дом за деца от семеен тип;
- решение за създаване на дом за деца от семеен тип от областната държавна администрация (или изпълнителния орган на местния съвет) по заявлението и документите, които са предоставени;
- сключване на споразумение за създаване на дом за деца от семеен тип между родителите възпитатели и органа, взел решението за неговото създаване;
- настаняване на децата в дома за деца от семеен тип (извършва се в срок до 12 месеца от датата на създаването му, като първо се настаняват децата, които имат семейни връзки, освен когато не могат да бъдат отглеждани заедно поради медицински показания).

При вземането на решение за настаняване на деца се взема предвид възрастта на родителите възпитатели и на децата (когато двамата родители възпитатели навършат пенсионна възраст, всички настанени деца трябва да са навършили възрастта за напускане на дома за деца от семеен тип). В определени случаи със съгласието на страните домът за деца от семеен тип може да се запази и след като родителите възпитатели навършат пенсионна възраст, но за не повече от пет години.

Особености на дома за деца от семеен тип:

- родителите възпитатели приемат деца за отглеждане и съжителство срещу заплащане (получават финансово покритие в размер на 35 % от държавната социална помощ за всяко приемно дете (разпределена на равни части с тяхно съгласие);
- родителите възпитатели получават отделна къща или апартаменти в съответствие със законоустановените правила;
- на всяко настанено дете се изплаща държавна социална помощ;
- настанените деца продължават да се ползват от помощите и държавните гаранции, предвидени от закона по отношение децата сираци и децата, лишени от родителски грижи, както и от заварените права на издръжка, пенсии и други социални плащания;
- децата сираци и децата, лишени от родителски грижи, могат да бъдат осиновени от други граждани, но родителите възпитатели от дома за деца от семеен тип се ползват с предимство по отношение на правото на осиновяване.

Съгласно член 31 от закона на Украйна „За осигуряване на организационно-правните условия за социална закрила на децата сираци и децата, лишени от родителски грижи“ родителите възпитатели са лица, които заместват родителите и са законни представители на настанените при тях деца, и защитават техните права и интереси пред органите на държавната власт, включително пред съда, в качеството им на настойници/попечители без специални правомощия. Те не могат да упражняват предоставените им права в ущърб на интересите на детето.

Придобиването на статут на родител възпитател в дом за деца от семеен тип не може да ограничава гражданските права на съответното лице.

Родителите възпитатели имат право:

- да защитават детето и неговите интереси в качеството им на настойници/попечители без специални правомощия;
- да сезират съда с иск за лишаване от родителски права на родители на настанените деца;
- да сезират съда с иск за отмяна или обявяване на недействителност на осиновяването по отношение на деца, които са живели с тях и са били прехвърлени за осиновяване;
- да осиновяват деца, които се отглеждат и издържат в техните семейства;
- да участват в разглеждането от органа по настойничество и попечителство на въпросите относно управлението на имуществото на детето;
- да поискат връщането на дете от всяко лице, което го задържа не въз основа на закона или на съдебно решение;
- да изискват от органите по настойничество и попечителство да им предоставят пълна информация за детето и неговите родители, за здравословното му състояние, за нивото и особеностите на развитието му;
- да определят самостоятелно методите на възпитание на детето, като вземат предвид мнението на детето и препоръките на органите по въпросите на възпитанието и настойничеството/попечителството.

Родителите възпитатели са длъжни:

- да защитават правата и интересите на децата, да ги представляват пред институциите и организациите;
- да създадат подходящи условия за цялостно хармонично развитие на децата;
- да се грижат за здравето, физическото, умственото и моралното развитие, образованието на децата, да ги подготвят за работа;
- да гарантират, че медицинските прегледи на децата се провеждат два пъти годишно от лекари специалисти и да спазват техните препоръки;
- да осигурят придобиването на образование от децата, да наблюдават образованието и развитието им в образователните институции, да поддържат връзки с учителите и възпитателите;
- да се ангажират с развитието на способностите на децата, включително да им осигуряват занимания в извънкласни образователни институции;
- да не възпрепятстват общуването на детето с неговите биологични родители и да върнат детето в случай на възстановяване на родителските права, освобождаване от затвора и в други случаи, ако това не противоречи на интересите на детето и не е забранено по силата на съдебно решение;
- да си сътрудничат с органите на местната държавна администрация и местното самоуправление и социалните работници, за да осигурят участието на специалисти в решаването на проблемни въпроси;
- да уведомяват съответните органи по настойничество и попечителство в случай на неблагоприятни условия за издръжка, отглеждане и образование на децата в дом за деца от семеен тип.

ПАТРОНАЖНА ГРИЖА ЗА ДЕТЕТО

Целта на патронажната грижа е да се гарантира защита на правата на дете, което поради трудни житейски обстоятелства временно не може да живее с родителите си/законните си представители, като на него и на семейството му се предоставят услуги, насочени към това детето да се реинтегрира в семейството или да му се предостави съответен статут, необходим за вземане на по-нататъшни решения, като се отчитат висшите интереси на детето, свързани с осигуряване на правото му да бъде отглеждано в семейство или в условия, максимално близки до семейните.

Патронажната грижа представлява временна форма на настаняване на дете, което в повечето случаи все още не е получило статут на дете сирак или дете, лишено от родителски грижи.

Въпросите за създаване и функциониране на патронажното семейство са уредени в Семейния кодекс на Украйна и в Наредбата за създаването и дейността на патронажните семейства, настаняването и престоя в патронажно семейство, одобрена с постановление на Министерския съвет на Украйна № 893 от 20 август 2021 г. „Някои въпроси относно защитата на правата на детето и предоставянето на патронажна грижа за детето“.

Патронажното семейство е семейство, в което въз основа на съгласието на всички негови членове един възрастен, преминал през специален обучителен курс, изпълнява служебно задълженията на родител покровител.

Родителят покровител е лице, което с участието на членовете на семейството осигурява грижи, възпитание и рехабилитационни услуги за дете в своето семейство.

Родителите покровители не са законни представители на децата.

ДОМ ЗА МАЛКИ ГРУПИ

Уредбата на въпросите за създаването на домовете за малки групи се съдържа в постановление на Министерския съвет на Украйна № 926 от 31 октомври 2018 г. „За одобряване на типов правилник за домовете за малки групи“.

Домът за малки групи е институция за социална закрила, предназначена за дългосрочно (стационарно) настаняване на деца сираци, деца, лишени от родителски грижи, включително деца с увреждания, в условия, близки до семейните, социализация и подготовка за самостоятелен живот, подпомагане на връщането на децата в биологичното им семейство или настаняването им за отглеждане в семейна среда.

Тези домове предоставят услуги според потребностите на териториалната общност, като заместват институции и организации със сходни функции, което цели да ускори реформата на училищата интернати, създадени по съветско време, и да осигури на децата максимален достъп до услуги в общността.

В един дом за малки групи могат да живеят едновременно не повече от 10 здрави деца или 8 деца с ограничения във всекидневието си, включително деца с увреждания.

Деца сираци, деца, лишени от родителски грижи, деца с ограничения във всекидневието си, включително деца с увреждания, се настаняват предимно в дом за малки групи, с изключение на тези, които се нуждаят от палиативни медицински грижи.

При липса на такива деца в домове за малки групи могат да се настаняват други деца сираци и деца, лишени от родителски грижи, на възраст от десет до осемнадесет години.

За да се запазят семейните отношения, децата на възраст от три до девет години могат да бъдат настанявани в дом за малки групи с по-големите си братя и сестри, като същото се отнася и за децата, останали без родителска грижа, чиито братя и сестри са настанени в дом за малки групи.

Една от задачите на дома за малки групи е да се осигури обучението на детето в най-близката предучилищна, прогимназиална или среднообразователна институция по местоживееене на детето, включително да се гарантира правото на децата със специални образователни потребности на приобщаващо образование и образователни услуги съгласно индивидуална програма за развитие.

Създаването на домове за малки групи засилва ролята и отговорността на органите на местната администрация и местното самоуправление по отношение на положението на децата и семействата с деца.

Размерът на държавната издръжка за деца в домове за малки групи е 2,5 пъти законоустановената издръжка за деца на съответната възраст, а за деца с увреждания — 3,5 пъти законоустановената издръжка за деца на съответната възраст.